

KUNSTROOF

KEES SCHULTEN

KUNST ROOF

1795
1815

Nederlands bezit
in Franse handen

WalburgPers

Afbeelding omslag

Gezicht op het Mauritshuis te Den Haag. Schilderij van Bartholomeus Johannes van Hove, 1825. Rijksmuseum Amsterdam.

Omslagontwerp

Erwin Bomans^{BNO} Leucq!, Hof van Twente

Ontwerp binnenwerk

KM Grafisch Werk, Utrecht

www.walburgpers.nl

© 2018 Kees Schulten, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2018 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462492899

NUR 680

INHOUD

- I **Inleiding** 7

- II **Het uitbreken van de Franse Revolutie** 9
 - Spanningen in Europa in de tweede helft van de achttiende eeuw 9
 - De revolutie in Frankrijk 10
 - Smetvrees in Europa 13

- III **Oorlog in Europa** 14
 - Frankrijk in oorlog met Oostenrijk en Pruisen 14
 - De Nationale Conventie aan het roer 15
 - De uitbreiding van de Franse invloedssfeer 15
 - Het belang van de Scheldemonding 16

- IV **Oorlog in de Nederlanden** 18
 - Het Franse offensief in 1794-1795 19
 - De tweede veldtocht tegen de Oostenrijkse Nederlanden 20
 - De inval van Pichegru in Nederland 21

- V **De Bataafse Republiek** 23
 - Het vertrek van de stadhouder 23

- VI **De afvoer van de kunst uit Nederland, België en het Duitse Rijnland naar Frankrijk** 29
 - De inbeslagname van de stadhouderlijke verzamelingen 30
 - Het overbrengen van de stadhouderlijke verzamelingen naar Parijs 34
 - Parkie als model 37
 - Kunstbeheer in Nederland, 1795-1815 37

- VII **De jaren 1795-1799** 39
 - De Eerste Coalitie in problemen 39
 - De strijd langs de Rijn en de Franse opmars naar Wenen 39
 - De herovering van Toulon 40
 - Het Italië-avontuur van generaal Bonaparte 41
 - De kerkelijke staat als struikelblok 43
 - De vrede van Campo Formio 43

Napoleon en de kunstschaten van Italië 44
De paarden van Venetië 46
Het vervoer van de paarden van Venetië naar Parijs 47
Egyptisch intermezzo 47

VIII Oorlog in Europa, 1799-1802 49

Het einde van de revolutie 49
Herovering van het verloren gegane gebied 50
De korte vrede van Amiens 51

IX De strijd in Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland en Italië 53

De Duitse campagne in 1806 53
De Franse jacht op Duitse kunstwerken 54
Plaatsing van de paarden van Venetië op de Arc de Triomphe du Carrousel 56
De annexatie van de Noordelijke Nederlanden in 1810 56

X De ineerstorting van het Franse keizerrijk en het herstel van de onafhankelijkheid van de Noordelijke Nederlanden 58

Het herstel van de Nederlandse onafhankelijkheid in 1813 58
De zonsopgang van 1814 59
De restitutie van de kunst in 1814 61
De Zevende Coalitie en de ondergang van Napoleon 62

XI De afrekening met het verleden 97

De terugplaatsing van de paarden van Venetië 98
De terugkeer naar Spanje van de schilderijen die naar Frankrijk waren gebracht 100

XII De terugkeer naar het Koninkrijk der Nederlanden van de naar Parijs overgebrachte kunst en wetenschappelijke collecties 102

De terugkeer van de prentenverzameling van P.C. van Leyden 106
De terugvoering van de schilderijen naar Brussel en Den Haag 107

XIII Slotopmerkingen 111

Noten 115

Literatuur 119

Register van persoonsnamen 123

Naschrift 127

INLEIDING

De Franse Revolutie, uitgebroken op 14 juli 1789 met de val van de Bastille, had in Frankrijk een reeks binnenlandse en buitenlandse oorlogen tot gevolg. Het doorvoeren van de idealen van de revolutie veroorzaakte in 1793 oproer en opstand in de Vendée en Zuid-Frankrijk met steden als Lyon en Marseille, waar de voormalige monarchie nog veel aanhangers had. Ook de maatregelen tegen de katholieke kerkorganisatie stuitten er op felle tegenstand. De omliggende landen vreesden dat de revolutie zich ook bij hen zou ontwikkelen en zij wilden de Franse koning Lodewijk xvi steunen bij het terug veroveren van zijn oude positie. Frankrijk hield, niet ten onrechte, rekening met dit buitenlands ingrijpen. Het nam daarom als eerste het initiatief en verklaarde in 1792 de oorlog aan Oostenrijk en Pruisen, vervolgens in 1793 ook aan Groot-Brittannië en de Republiek van de Verenigde Nederlanden. Andere staten volgden. Frankrijk voerde dus in principe een verdedigingsoorlog, maar het liet tegelijkertijd weten dat het volkeren die ook in opstand zouden komen tegen hun heersers niet in de steek zou laten, maar zou helpen. Hieruit ontwikkelde zich de Franse strijd met het doel van het realiseren van de natuurlijke grenzen, een oude droom die al dateerde uit de tijd van Lodewijk xiv. Dit hield in dat de grenzen van Frankrijk zouden moeten zijn: de Atlantische Oceaan, de Pyreneeën, de Middellandse Zee, de Alpen en de Rijn.

De Oostenrijkse Nederlanden, het Duitse Rijnland en Savoye en het graafschap Nice, die deel uitmaakten van het koninkrijk Piëmont-Sardinië, werden daarom bezet en tot Frans grondgebied verklaard. Toen Napoleon in 1796 Italië binnentrok, veranderde de oorlog van karakter en werd het een veroveringsoorlog. Van gidsland, bezield met de revolutionaire idealen van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap werd Frankrijk een land dat streefde naar de suprematie in Europa.

Ook met betrekking tot de kunst gebeurden er opmerkelijke dingen. Op 2 november 1789 had de Nationale Vergadering besloten tot de onteigening van de kerkelijke bezittingen in Frankrijk. Het kerkelijk grondbezit werd verkocht. Gouden en zilveren voorwerpen als kelken, monstransen, reliekschrijnen en kandelaars werden omgesmolten en het beschikbaar gekomen edelmetaal gebruikt voor het maken van muntgeld. Brons van reliëfs op doopvonten werd gebruikt voor het gieten van kanonnen.¹ De kerken en kloosters hingen vol van kunstwerken. Wat hiermee te doen?

Voorstanders van kunstbehoud vonden dat het nationale erfgoed onder de hoede van de staat moest komen en dat de kunst dienstbaar aan de samenleving behoorde te zijn. De bescherming van dit nationale erfgoed was op de agenda van de Nationale Vergadering gekomen, die op 13 oktober 1790 bij decreet de *Commission des Monuments* (1790-1795) instelde.² Deze commissie kreeg de opdracht om te onderzoeken welke kunstvoorwerpen bewaard moesten worden en hoe het beheer ervan geregeld diende te worden.

De Nationale Vergadering besloot op 26 mei 1791 dat het Louvre en de Tuilerieën samen het nationale paleis zouden vormen, bestemd voor de huisvesting van de koning en voor de onderbrenging van alles wat te maken had met kunst en wetenschappen en van de instellingen van het publieke onderricht.³

Volgens de revolutionaire ideologie behoorde Parijs het kunstzinnig centrum bij uitstek te worden. Daar moest een universeel museum komen, dat met zijn topstukken uit geheel Europa als voorbeeld en inspiratiebron zou dienen voor alle kunstenaars van welk land dan ook. Het had tevens de taak dienstbaar aan de bevolking te zijn door iedereen in staat te stellen van de kunst te genieten. Het was de bedoeling dat dit museum, waarvan de officiële naam *Muséum Central des Arts de la République* was, op 10 augustus 1793 feestelijk geopend zou worden binnen het kader van de herdenking van de bestorming van de Tuilerieën op 10 augustus 1792. Het museum werd weliswaar op die dag geopend, maar het was slechts voor een korte tijd. Eind september ging het dicht vanwege een reorganisatie om op 18 november 1793 definitief open te gaan. Het was ondergebracht in de Grote Galerij die het Louvre verbond met het paleis van de Tuilerieën.⁴

De *Commission des Monuments* ging samenwerken met de *Commission du Muséum Central*, door de Wetgevende Vergadering ingesteld op 11 augustus 1792, om het nieuwe nationale museum in te richten.